

a népzene ismét közkinccsé legyen, annak őrzői s átadói illő társadalmi és állami megbecsülésben részesüljenek. Figyelme, gondja mind mélyebbre s egyre távolabbra terjedt: oroszlanrészét vállalt a palóckutatásban és az egykori summások zenei és szöveganyagának vizsgálatában (erről készülő hatalmas monográfiáján végezte a – sajnos valóban – „utolsó simításokat”). Jóval negyvenen túl is volt annyi lelkesedése és energiája, hogy belevágjon a közel-keleti kultikus zenék népzenei szempontú s módszerű feltárásába. És mindezek mellett maradt ideje, ereje a gyermekjátékdalok, meg a „jeles-napi” szokásénekek tudományos rendezéséhez, a legkülönbözőbb népzenei találkozókat és tanácskozások szervezéséhez, illetve levezetéséhez, tankönyvek írásához és dalgyjűtemények összeállításához.

Évről évre nőtt bámulatunk és tiszteletünk sokoldalú, fáradhatatlan munkabírása és megalkuvást nem tűrő jelleme iránt. Mert amit ő helyesnek vélt, igaznak ismert fel, azért tűzbe ment – akár a magasabb hatalommal szemben is –, de harciassága mögött mindig éreztük az önzetlen emberszívét. Kevesen tudták róla, hogy 1944-ben hadikórházban volt önkéntes ápolónő. Később is évtizedeken át számos nagybeteg ismerőst gondozott, ápolt, vigasztalt. Az egészségesekekkel is igen hatékonyan törődött: az 1950-es évek első felében például rendszeres alkalmi munkát és mellékjövedelmet, illetve egyáltalán állást szerzett 8–10 zeneakadémistának és kis jövedelmű, vagy éppen állástalan felnőtteknek olyan tudományos rendező munkákkal, amelyek egyben a közművelődést, a gyakorlati népdalterjesztést is szolgálták.

Elmélet és gyakorlat, szeretet és szolgálat, befogadás és kiáraztatás egységét valósította meg. Léleken Florence Nightingale-nek, Kalkuttai Teréz Anyának, Schlesinger-Sándor Emmának volt rokona. Ha nem alattomos kör emésztette volna el túl korán testét – hat évvel kevesebbet ért meg, mint Bartók –, ha jobban megközelíthette volna mesterének, Kodálynak számos esztendeit –, akkor is nagy űrt hagyott volna maga után.

Igen sokan részesültünk szeretetében – felfogásra, életmódra, korra, iskolázottságra való tekintet nélkül – ezért szerettük, ezért gyászoljuk őt annyian.

Nélküle igen árvák lettünk.

Olsvai Imre

Simon Ferenc Józsefné halálára

Amikor a második világháború egyetlen nyereségként sikerült hazahozni a XVIII. század vége óta Bukovinában élő 14 ezer székelyt, mintegy ráadás-ként velük sodródott néhány száz moldvai csángó magyar család is. Jöttek volna szegények többen is, ha lehetett volna. Szívósságukra jellemző, hogy még évekkel a háború elmúlta után, a negyvenes évek végén is jöttek, bár sokuknak a magyar határról kellett visszatérni, s a szerencsésebbeknek is hónap számra kellett vagonokban élve várakozniuk valahol a határ közelében, míg végre hazajöhettek, az övéik után.

A moldvai Lészpedről induló Simon Ferenc Józsefné éppenséggel az ötvenes évek elején érkezett, már korábban hazatelepült fia és testvére után. Az iskolát nem járt, írástudatlan, de a moldvai magyarság szóbeliség útján hagyományozódó népi műveltségének tökéletes birtokában levő aszszony Magyarországon azután a népművészet mestere, néprajzgyűjtők és népdalénekesek megbecsült és szeretett adatközlője, népzenei fesztiválok kiemelkedő énekesgyénisége lett, aki – ez volt számára élete legnagyobb kitüntetése – Kodály Zoltánnak is énekelt, s életében két alkalommal találkozott és fogott kezét vele.

Pedig milyen kevésen múlt, hogy Ilona néni ilyen hasznos és közismert tagja lehetett a magyar kultúrának. Egyházi és világi dalkincsét, meséit, történeteit édesanyjától, bátyjától és a falu egész közösségétől kapta, örökölte; kifejezőkészségét, hangjának szépségét, egyéniségének varázsát nyilván attól, akiben oly erősen hitt egész életében. De ha Domokos Pál Péter 1932-ben Lészpedre érve az Anna-napi búcsú forgatagában nem az ő Józsi fiacskájával akad össze, ha a kisfiú nem kéri olyan

szépen az anyját, hogy fogadja be a vándorokat, akkor a moldovai népdalgyűjtő talán sohasem fedezi fel Ilona néni egyedülálló énekesi képességeit, gazdag ismeretanyagát. Am ha a Lészpedről Magyarországra települt 14 család között nincs ott az ő testvére és fia, akkor az ország megint csak nem szerezhette volna tudomást művészetéről. Igaz, otthon maradhatott volna szülei, nagyszülei, a madéfalvi székelyirtást követően Moldvába bújdosott ősök sírjainak közelében, gyermekkora és ifjúsága, csodálatos történetei színhelyén, de a magyar művelődéstörténet szegényebb lett volna azzal a szellemi örökséggel, amit ő hozott haza számunkra az idegenségből. Az 1949-től 1958-ig fennálló lészpedi magyar iskolában tanító Kallós Zoltán bizonyára százával vette volna fel Ilona néni dalait, talán egy, az Új guzsalyam mellett-nél gazdagabb könyv is készülhetett volna Simonné dalaiból. De nem teljesedhetett volna ki művészte úgy, mint idehaza, és nem épülhetett volna be olyan szervesen a magyar népzenei hagyományba, mint így. Nincsen ma Magyarországon olyan valamirevaló népdalénekes, aki ne énekelné az őtőle tanult dalokat. A legjobbak pedig közvetlenül is meríthettek ebből a kristálytisztá, hihetetlen gazdagsággal buzgó forrásból.

Simon Ferenc Józsefné Fazekas Ilona 1894. április 10-én született a Bákó (Bacău) megyei Lészpeden. Iskolába nem járt, azon egyszerű oknál fogva, hogy ez időben Lészpeden nem volt iskola. Se magyar, sem pedig román. Így Ilona néni nem tanult meg magyarul írni és olvasni, de románul még beszélni sem. Csodálatos emlékezőtehetsége, kultúrateremtő ereje, egyéni képességein kívül nyilván életének ebben a szóbeliségben lebegő állapotában is gyökerezett. 1932-ben több mint hetven dalt énekelt fonográfra Domokos Pál Péternek. 1950-ben Kolozsvárott énekelt Jagamas Jánosnak. 1952-ben áttelepült Magyarországra, ahol a Baranya megyei Mekkényesen, a már ott élő Simon Erzsi nevű unokájánál talált otthonra, akit kicsi korától ő maga nevelt. Az ötvenes évek nyomorúságai után jobbra fordult a sora, 1968-ban megkapta a Népművészet Mestere címet. Fellépéseinek, szerepléseinek se szeri, se száma, hívták, vitték őt mindenhová, ahol becsülete volt az eredeti szépségében virágzó magyar népdalnak. Lejegyzett énekei a Domokos-Rajeczky: Csángó népzene című kötetekben, valamint a Várnai Ferenc által szerkesztett, Kicsi madár jaj be fenn jársz... című, három kiváló csángó nótafa válogatott dalait tartalmazó füzetben jelentek meg, prózai történeteiből Marosi Júlia közölt részleteket a Tiszatáj 1982. 8. számában. Énekeinek, történeteinek, meséinek nagyobb része azonban kiadatlanul, nehezen hozzáférhetően, magnószalagokon várja sorsának jobbra fordulását.

Ilona néni lépésről lépésre hagyott itt bennünket, erős szervezete sokáig dacolt az elmúlással. Utolsó hónapjai nagyon keservesek voltak, a végén már csak a halottaival beszélgetett, azokat hívta, a Moldvában maradtakat. 1982. július 17-én tért meg véglegesen abba a világba, amelyről olyan szépen tudott énekelni. Hangja egyre távolodik, s mintha azt fűjná elmentében, hogy:

En felülék a világnak lovára,
De zabolát nem tettem a szájába.

Halász Péter

„A népről nem azért beszélek, mert a népből eredtem. Abból, hogy mondandóm parciális, nem következik, hogy igazságom is az.”

(Illyés, 1938)

„Ha a katonaság létjoga, hogy az országot az ellenségtől védje, a szellem táboráé az, hogy a butaságot szorítsa vissza, a külhonit és a belhonit egyaránt.”

(Illyés, 1938)

„Nem vagyok sovíniszta – ismétlem egyre –, ember vagyok, és minden ember, minden nép szenvedése egyformán fáj. Ha családomé, nyelvtestvéreimé, a népe, amelyből kiszakadtam, amelyben élnem kell, egy fokkal jobban fáj: a fájdalom még ebben az esetben sem fog elvakítani. Megvetem és semmi jót nem várok az olyan törekvéstől, mely egyik nép boldogulását a másik rovására akarja kiharcolni.”

(Illyés, 1934)